

Vanovice (okr. Blansko)

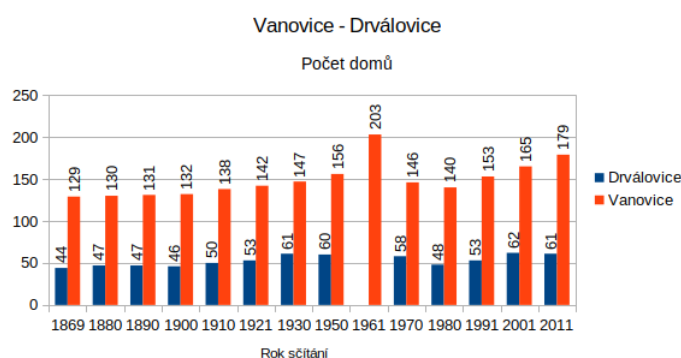
Pavel Vařeka, Pavel Jansa, Zdenka Vařeková

1. Poloha, historie vsi a dosavadní archeologické poznání mikroregionu

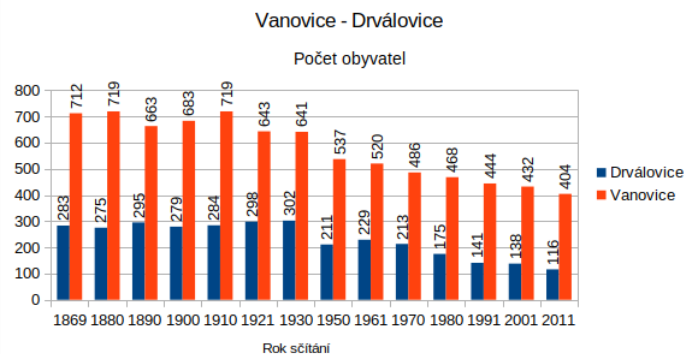
Katastrální území Vanovice se nachází v severní části okresu Blansko v Jihomoravském kraji. Plocha katastru činí 732 ha, minimální nadmořská výška je 386 m a maximální 561 m. Svažitosť kolísá od 0,002° do 44° přičemž 90% území zaujímají svahy se sklonem do 10°; většina svahů je orientovaná zhruba jihovýchodním směrem. Východní část katastru je plochá, tvořená úrodnými sedimenty Jevíčské sníženiny a na severozápadě katastru se zvedají svahy Malonínské vrchoviny, při jejichž úpatí se rozkládá intravilán obce.

Ves Vanovice se pravděpodobně poprvé objevuje v písemných pramenech v listině hlásící se k roku 1167, kdy měl klášter v Litomyšli získat „*terram in uilla Jvvanouic*“ (CDM I, 302, s. 279). Kostel je zmíněn k roku 1233, kdy je litomyšlskému klášteru v listině moravského markraběte Přemysla věnováno klášteru patronátní právo („*patronatus quod in ecclesia ywanouiz habebamus*“) a obyvatelé jsou osvobozeni od mýtného (CDM II, 238, s. 260).

Pozemkové knihy z let 1529–1744 umožňují nahlédnout do sociální struktury vesnice, v níž převažovali osedlí s 5/8 lánu (13x), ovšem početní byli i bezzemci (15x). V polovině 17. století je ve vsi evidováno 24 osedlých (3/4–1/8 lánu), 1 podsedek, 15 domkářů a 5 pustých domů (Čížek 2017). Počet obyvatel dle Restrospektivního lexikonu obcí od roku 1869 do 2. světové války kolísá v rozsahu cca 660-720, od 50. let vykazuje setrvalý pokles až na 404 obyvatele ve Vanovicích a 116 obyvatele v Drválovicích při cenzu v roce 2011. Počet domů však vykazuje přesně opačný trend: přes mírný pokles v 70. a 80. letech 20. století počet domů mírně vzrůstá a to ze 44 v Drválovicích a 129 ve Vanovicích při sčítání v roce 1869 na 61 (Drválovice) a 179 (Vanovice) v roce 2011 (<https://www.czso.cz/csu/czso/historicky-lexikon-obci-1869-az-2015>).

Graf 1. Vývoj počtu domů 1869-2011 (<https://www.czso.cz/csu/czso/historicky-lexikon-obci-1869-az-2015>).

Graf 2. Vývoj počtu obyvatel 1869-2011 (<https://www.czso.cz/csu/czso/historicky-lexikon-obci-1869-az-2015>).

Mapa stabilního katastru zachycuje ves s trojúhelníkovou návší, z níž vybíhají komunikace k SZ, JV a SV. V jádru pozdně gotický kostel sv. Václava je situován ve střední části návsi na terénní hraně a velký čtyřstranný dvůr zaujímá její východní stranu (zčásti dochován v mladších přestavbách; považován za původní rychtu). Vrchnostenský dvůr se nachází na severovýchodním okraji vsi. V 19. a 1. polovině 20. století se Vanovice výrazně rozrostly severozápadním směrem, kde se stal dominantou pozdně empírový evangelický kostel z let 1837–1844 (Barotová – Paroulek 2004).

Obr. 1. Vanovice na císařském otisku mapy stabilního katastru (<https://archivnimapy.czukz.cz/uazk>).

Jako první evidoval archeologické nálezy na katastru Vanovic před 1. světovou válkou místní sadař a školkař František Vlk, který při zemědělských pracích opakovaně nacházel keramiku a kamenné nástroje (Vlk 1908). V roce 1940 byl proveden první záchranný výzkum, a to v souvislosti se stavbou dálnice Vídeň – Bratislav. Od konce 40. let v regionu působil Jaroslav Mackerle, ústřední postava jevíčského archivu, muzea a regionální vlastivědy, který ve spolupráci

s místní rodačkou Josefou Kalabusovou shromáždil několik kusů kamenné štípané a hlazené industrie a vyhodnotil starší Vlkovy nálezy (Mackerle 1948, týž 1952). V 70. letech na rozhraní katastrů Vanovic a Drválovic odkryl Karel Ludikovský z Archeologického ústav ČSAV v Brně železářský areál (Ludikovský 1980). V posledních letech byly záchranné výzkumy realizované Muzeem Boskovicka a Ústavem archeologické památkové péče Brno. Detektorové průzkumy uskutečnili David Vích (2017a) a Antonín Štrof (Malach – Štrof – Hložek 2016).

Nejstarší archeologické nálezy z okolí obce se řadí již do středního paleolitu, a sice micocienská industrie z katastru sousedních Knínic a naleziště spongolitových levalloiských jader u nedalekého Bačova. Aurignacienské nálezy z mladšího paleolitu známe z katastru sousední obce Světlá (Oliva 2014, 25-41).

Obr. 2. Vanovice. Pohled od jihozápadu.

Období neolitu je zastoupeno zlomky keramiky kultury s volutovou keramikou a nálezy hlazené kamenné industrie nalezené na mírném protáhlém návrší na rozhraní vanovického a drválovického katastru (jižní svah nad pravým břehem potoka Semíče). František Vlk zde zaznamenal zahlobené objekty a otopná zařízení (1908, 2-3). Z téže lokality pocházejí nálezy červeno-žlutě malované keramiky ze starší fáze kultury s moravskou malovanou keramikou, jakož i nezdobené keramické fragmenty mladší fáze této kultury (Jarůšková 2014a, 72). Do jordanovského kulturního okruhu je řazen zdobený koflík objevený ve Vanovicích (Jarůšková 2014b, 84) a zejména stříbrná puklice typu Stollhof nalezená ve dvou nádobách této kultury (Malach – Štrof 2016). Nálezová situace pro starší, střední a mladší eneolit je nejasná, ovšem z eneolitu pozdního známe z vanovického katastru keramikou kultury zvoncových pohárů (Mackerle 1952). Dobu bronzovou v katastru obce reprezentují zejména četné depoty sestávající z rozlámaných kusů surové bronzoviny, seker a šperků, ale i keramické fragmenty nacházené i jako intruze v mladších situacích (viz níže). Z únětické kultury je třeba zmínit keramikou a silicitovou dýku, většina nálezů však náleží kultuře lužických popelnicových polí (Štrof 2014). Laténské

Obr. 3. Sondáž ve Vanovicích (vlevo – současná mapa obce, vpravo – II. vojenské mapování z 1. poloviny 19. stol.). A – sondy 8-13, B – sondy 14-17, C – sondy 5-7, D – sondy 1-2, E – sondy 3-4, 18-19.

období je zastoupeno bronzovým závěskem ve tvaru kola (Vích 2017b, 644). V prvních stoletích po Kristu dokládá intenzivní produkci železa zkoumaný železářský areál a další aktivity indikují nálezy spon a mincí (Droberjar – Jarůšková 2017, s. 41-42, obr. 159-162).

V intravilánu Vanovic je staršími nálezy doloženo osídlení z doby hradištní (výrazně je zastoupena keramika mladohradištního období; Malach 2011, 38-39). Na katastru sousedních Drvátovic bylo dokumentováno sídliště řazené do středohradištního – mladohradištního období, v jehož rámci byly zjištěny také doklady železářské výroby z doby středohradištní (Kos - Parma 2008; Malach 2011, 24). Je pravděpodobné, že tento sídlištní areál zasahuje i na katastrální území Vanovic.

2. Archeologický výzkum v roce 2020

V rámci projektu „Komunitní archeologie“ bylo v roce 2020 položeno celkem 19 sond o rozměrech 1x1 m, a to na plochách náležejících obci (8x), českobratrské církvi evangelické (3x) tak i na soukromých parcelách (7x). Na sondáži se podílelo 18 místních obyvatel. Celkem 5 sond bylo vyhloubeno u paty příkrého svahu pod výraznou terénní hranou, na které je situován farní římsko-katolický kostel sv. Václava (sonda 8-12). Cca 15 m dále k východu byl prostřednictvím jedné sondy zkoumán prostor před průčelím domu čp. 109 (předzahrádka) na jihovýchodním okraji návsi (sonda 13). Čtyři sondy byly umístěny na parcele domu čp. 11 situovaného v severozápadní části historického jádra, a sice v přední části parcely při uliční čáře (západně od

okapově orientovaného domu; sonda 15 a 17) a v zahradě (sonda 14 a 16). V tzv. „Horním konci“ obce protály tři sondy terasu před evangelickým kostelem (sonda 5-7) a dvěma dalšími byla zkoumána parcela domu čp. 155 (dvůr a zahrada; sondy 1 a 2). Poslední 3 sondy (S3-4, 18-19) byly vyhloubeny v extravilánu na zemědělsky obdělávané ploše (parcely 448/2 a 448/3) na hřbetu mezi Vanovicemi a Drválovicemi, cca 490 m jihozápadně od evangelického kostela, a to na žádost obce (na předmětných obecních pozemcích je plánována výstavba rodinných domků a výzkum tak měl charakter zjišťovací).

Obr. 4. Sondáž na návsi jihovýchodně od gotického kostela sv. Václava.

Sondáže poskytly archeologické prameny, které osvětlují formování a vývoj vsi, ale dokládají také starší pravěké osídlení. Štípaná industrie zřejmě z období neolitu byla získána z ornice v sondě 3 na poli jihozápadně od obce. V intravilánu dokumentujeme keramické zlomky z mladší – pozdní doby bronzové až doby laténské v druhotných polohách v sondách pod kostelem sv. Václava a v zahradě domu čp. 155, kde byl sondě 16 zachycen zahloubený objekt zřejmě z pozdní doby bronzové.

Keramika z mladohradištního období - vrcholného středověku byla nalezena v sondách u kostela, avšak také v druhotné poloze. Intaktní situace z pozdního středověku byly zachyceny v hloubce 1 – 1,5 m pod mocným souvrstvím, které se utvářelo v novověku i v době nedávné

Obr. 5. Vlevo – objekty ze 14.-15. století zahlužené do středověké úrovně návsi; vpravo – sloupová jáma v čele usedlosti čp. 11 (pozůstatek stavby nebo ohrazení z pozdního středověku-časného novověku).

(moderní terénní úpravy návsi v 70. letech 20. století). V sondách 10-12 nebylo podloží dosaženo (max. hloubka dosažena v sondě 10 činí 2 m) a je pravděpodobné, že v severovýchodní části dnešní návsi se nacházela úžlabina (koryto vodoteče?). Jamky po dřevěných vertikálních konstrukčních člancích, další zahlužené objekty i spáleništní situace indikují zástavbu neznámého charakteru v této části dnešní návsi a její komplikovaný vývoj. Ve vzdálenosti 5 m před průčelím domu čp. 109 (původně součást vrchnostenského dvora) byla pod mocnými vrstvami zahradních navážek zachycena hrana suterénu vylámaného do pískovcové skály orientovaného od západu k východu, tedy kolmo k dnešnímu okapově orientovanému stavení. Svědectví starších obyvatel Vanovic dokládá přítomnost sklepů v této části návsi (některé byly odhaleny a následně zasypány při terénních úpravách v 70. letech).

Obr. 6. Sondáž před kostelem českobratrské církve evangelické (zbudován v letech 1837-1844).

Sonda při uliční čáře na parcele čp. 11 odhalila doklady ohrazení či stavby lehčí konstrukce a dokládá tak stabilizaci parcelní hranice již v pozdním středověku – časném novověku. Na této parcele byly ve všech sondách zjištěny nálezy pozdně středověké - časně novověké keramiky. Nálezy časně novověké keramiky pocházejí ze všech sond v historickém jádru vesnice a zlomky keramiky z 19. – 1. poloviny 20. století pokrývají již celé zkoumané území obce a nacházíme je i v sondách na poli (keramika vyvážená na pole jako odpad s hnojem).

Prameny

CDM I: Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae. Tomus primus ab annis 896 – 1199. A. Boczek (ed.). Olomucii 1836.

CDM II: Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae. Tomus secundus ab annis 1200 - 1240. A. Boczek (ed.). Olomucii 1839.

Literatura

Barotová, V. – Paroulek, J. 2004: Po cestách Božích. Vybrané kapitoly z dějin vanovického sboru Českobratrské církve evangelické (k 160. výročí posvěcení chrámu). Vanovice.

Čížek, D. 2017: Majetkové, sociální a správní poměry venkovského obyvatelstva letovického panství ve 2. polovině 16. a v 1. polovině 17. století na příkladu Vanovic. Bakalářská diplomová práce. Historický ústav, Filozofická fakulta, Masarykova univerzita v Brně.

Droberjar, E. - Jarůšková, Z. 2017: Barbařiv pohybu, Jevíčko a Malá Haná v době římské. Boskovice.

Jarůšková, Z. 2014a: Mladší doba kamenná – neolit. In. Jarůšková, Z. - Štrof, Ad. (eds.) a kol.: Pravěk Boskovicka. Vlastivěda Boskovicka. Svazek 3. Boskovice, s. 51-71.

Jarůšková, Z. 2014b: Pozdní doba kamenná – eneolit. In. Jarůšková, Z. - Štrof, Ad. (eds.) a kol.: Pravěk Boskovicka. Vlastivěda Boskovicka. Svazek 3. Boskovice, s. 75-83.

Mackerle, J. 1948: Pravěk Malé Hané. Jevíčko.

Mackerle, J. 1952: Stará sídelní oblast severozápadní Moravy. Rukopis uložený v knihovně Archeologického ústavu AV ČR, Brno, v.v.i.

Malach, R. 2011: Raně středověké osídlení Lysické sníženiny a Malé Hané. Bakalářská diplomová práce. Ústav archeologie a muzeologie, Filozofická fakulta, Masarykova univerzita v Brně.

Malach, R. - Štrof, A. 2016: Eneolitické depozitum u Vanovic, Pravěk Nová řada 2013/23, 17–34.

Malach, R – Štrof, A. - Hložek, M. 2016: Nová depozita kovové industrie doby bronzové v Boskovické brázdě, Pravěk Supplementum 32, Brno.

Oliva, M. 2014: Starší doba kamenná – paleolit. In. Jarůšková, Z. - Štrof, Ad. (eds.) a kol.: Pravěk Boskovicka. Vlastivěda Boskovicka. Svazek 3. Boskovice, s. 15-49.

Ludikovský, K. 1980: Železářská vyhřívačka v Drvalovicích-Vanovicích (okr. Blansko), Přehled výzkumů 23, 63-64.

Štrof, A. 2014: Doba bronzová a starší doba železná (halštatská). In. Jarůšková, Z. - Štrof, Ad. (eds.) a kol.: Pravek Boskovicka. Vlastivěda Boskovicka. Svazek 3. Boskovice, s. 101-163.

Vích, D. 2017a: Povrchová prospekce severní části Boskovické brázdy v letech 2010–2016, Archeologie východních Čech 13, 170-174.

Vích, D. 2017b: Doba laténská v severní části Boskovické brázdy ve světle drobných kovových nálezů, Archeologické rozhledy 69, 629-671.

Vlk, F. 1908: Archaeologické nálezy z okolí vanovského, Časopis moravského musea zemského VIII, 1-18.

Internetové zdroje:

<https://archivnimapy.cuzk.cz/uazk> (1.11. 2020).

<https://www.czso.cz/csu/czso/historicky-lexikon-obci-1869-az-2015> (1.11. 2020).